



## Näkymättömästä näkyväksi, suomalaisen miesihanteen lähteillä

**Arvio teoksesta Markkola, Pirjo; Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.): *Näkymätön sukupuoli, mieheyden pitkä historia*. Tampere: Vastapaino. 2014. 405 s. ISBN 978-951-768-430-9.**

**Viliina Jyrinki**

Teos *Näkymätön sukupuoli* koostuu kahdestatoista artikkelista, jotka käsittelevät suomalaista mieheyttä ja miesihanteita sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta. Artikkeleiden kirjoittajat ovat eri alojen historiantutkijoita, jotka ovat käsitelleet aikaisemmissa tutkimuksissaan sukupuoli- ja mieshistorian teemoja. Tutkijat lähestyvät miesihanteen rakentumista oman tutkimusaikansa tilanneyhteyksien kautta. Jokainen artikkeli on kuvaus tietystä ajasta, paikasta ja ilmiöstä. Kirjasta löytyy niin munkkeja, karoliinisotureita kuin suojeluskuntalaisiakin. Suomalaista mieheyttä tarkastellaan nyt ensimmäistä kertaa näin pitkällä aikajänteellä. Keskiajasta lähihistoriaan ulottuva aikaväli antaa mahdollisuuden tarkastella mieskuvien ja -ihanteiden muutosta ja pysyvyyttä.

Nimenä *Näkymätön sukupuoli* saa ensimmäiseksi kysymään, eivätkö miehet ole olleet itseoikeutetusti näkyvillä niin tieteessä, taiteessa kuin yhteiskunnallisessa elämässä. Otsikon provosoivuus viritteleekin lukijan hyvin teoksen näkökulmaan. Miehet ovat kyllä olleet keskiössä historiantutkimuksessa, mutta eivät yleensä sukupuolensa edustajina. Sukupuolentutkimus lähti liikkeelle naistutkimuksesta, joka vaikuttaisi edelleen olevan, ainakin julkisesti, miestutkimusta näkyvämpi tutkimuskohde. *Näkymätön sukupuoli* tuo toivottua näkökulmaa tehdessään miehet näkyviksi nimenomaan sukupuolensa edustajana.

Artikkelit lähestyvät mieheyden ihanteita, käytäntöjä, käsityksiä ja representaatioita yhteiskunta- ja kulttuurihistoriallisessa kontekstissa. Tarkasteluperspektiivi on moniulotteinen, koska teoksessa on haluttu ymmärtää mieheyden käsite laajasti. Mieheyttä määrittelevät artikkelista riippuen eri asemissa elävät naiset ja miehet, yksilö itse, yhteisö tai yhteiskunta. Kun pitkän aikavälin tarkastelu osoittaa, että mieheydelle on eri aikoina asetettu erilaisia vaatimuksia ja odotuksia, eri ryhmien tarkastelu puolestaan paljastaa, miten samana aikana eläneiden miesryhmien mieheys erosi toisistaan. Artikkelit etenevät kronologisesti, mutta tarkasteluperspektiivien vaihtelevuus heikentää artikkeleiden välistä sidoksellisuutta ja jatkuvuutta on haastavampi hahmottaa.

Artikkeleiden menetelmällinen kirjo on osoitus teokselle ominaisesta poikkiteieteellisyydestä. Metodologisista käsitteistä yksi näkyvimpiä on hegemoninen maskuliinisuus, jota kirjassa käytetään tutkittaessa yhteiskunnan rakenteisiin kietoutuvia mieheysihanteita. Homososiaalisuuden käsitteen kautta pyritään puolestaan avaamaan miesten yhteisöjä sodassa ja armeijassa. Sukupuolentutkimuksesta on lainattu myös käsite *intersektionaalisuus*. Tämä lähestymistapa tarkastelee eri tekijöitä, esimerkiksi sukupuolta, luokkaa ja kansalaisuutta yhtä aikaisesti ja ennen kaikkea toisiinsa vaikuttavina kategorioina. Artikkeleissa intersektionaalisia ulottuvuuksia ovat erityisesti luokka- ja säätyerot.

## Suvun päämiehestä ydinperheisäksi

Kirjan artikkeleita sitoo toisiinsa kolme temaattista aihepiiriä: perhe, kotitalous ja patriarkaaliset suhteet, miesten yhteisöt sekä kunnia ja sivistys miehen mittana. Kirjan alkupuolen artikkeleissa liikutaan myöhäiskeskiajan sekä esi- ja varhaismodernin ajan yhteiskunnassa, jolloin patriarkaalinen järjestys leimasi vahvasti yhteiskuntaa. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa miehillä oli ylin valta, ei vain suhteessa naisiin, mutta myös hierarkiassa alempana oleviin miehiin. Mies, suojelijana, hallitsijana ja moraalisenä esikuvana oli pääroolissa niin perheessä kuin yhteiskunnassakin.

Artikkeleissa tarkastellaan miesihanteiden ja patriarkaalisen järjestyksen suhdetta eri vuosisadoilla ja eri miesryhmissä. Marko Lamberg kuvaa myöhäiskeskiajan luostariyhteisöä, Anu Lahtinen 1500-luvun aatelistoa ja Pirjo Markkola 1800–1900-lukujen vaihteen moraalireformisteja. Eri tilanneyhteyksien tarkastelun kautta piirtyy kuva patriarkaalisten perhesuhteiden muutoksesta. 1400-luvun birgittalaisveljistön ja 1500-luvun aateliston miesihanteita yhdistivät alempiarvoisessa asemassa olevien naisten ja miesten suojeleminen. Birgittalaisveljistön tehtävä oli toimia moraalisenä esikuvana niille miehille, ja etenkin naisille, joilla ajateltiin olevan vähäisempi ymmärrys. Lahtisen kuvaamilla aatellisilla oli perheen ja suojattien holhoamisen lisäksi velvollisuus toimia isänmaan ja kuninkaan parhaaksi.

Ville Sarkamon kuvaamat 1700-luvun karoliinisotilaat sisällyttivät hekin kunnialliseen mieheyteen taloudesta ja perheestä huolehtimisen. Ensisijaisesti karoliinisoturi arvosti kuitenkin valtiiovallan ja yhteisön puolustamista ja sotilaallista urheutta. Varhaismoderni yhteiskunta asetti tiukan ihanteen uskollisesta, rohkeasta, moraalisenä ja velvollisuudentuntoisesta miehestä, mutta ihanteet eivät olleet ristiriidattomia. Tämän tuo havainnollisesti esille Kustaa H. J. Vilkena kuvatessaan

varhaismodernin ajan miesten ryyppyporukoiden ihannemieheyttä. Miesihanteelle sallittiin vapauksia etenkin miesten keskinäisissä kokoontumisissa. Alkoholilla oli usein osuutta asiaan – se oli varhaismodernin ajan miesten harrastus hierarkkiseen asemaan katsomatta. Vilkuna ja aatelista kuvannut Lahtinen osoittavat omissa artikkeleissaan, että juopottelevissa miesseurueissa – koostuivat ne sitten aatelistosta tai rahvaasta, impulsiivinen ja väkivaltainen käytös oli hyväksyttävämpää.

Patriarkaalista perhemallia haastamaan noussut keskiluokkainen ydinperheihanne vaikutti voimakkaasti myös mieheyden määrittelyyn. Pirjo Markkolan, Seija-Leena Nevala-Nurmen, Matias Kaihovirran ja Ann-Catrin Östmanin artikkeleissa kuvataan perhekeskeisen miesihanteen nousua 1800–1900-lukujen vaihteessa sekä yksilö- että yhteisötasolla. Yhteistä tälle uudensuomalaiselle mieheydelle oli miehen roolin korostaminen perheessä isänä ja kasvattajana. Kaihovirta osoittaa, miten Billnäsin ruukin tehdasjohto suosi perheellisiä työmiehiä sisällissodan jälkimainingeissa. Isyys ja isällisyys olivat tärkeässä roolissa myös Markkolan esittelemien moraalireformistien ja Nevala-Nurmen tarkastelemien suojeluskuntalaisten mieskuvassa.

Uusi ihanne korosti perheenjäsenten tunnesidettä ja erityisesti rakkausavioliittoa. Ann-Catrin Östmanin artikkeli 1800-luvun lopulla eläneen pohjalaisviljelijä Johan Inborrin elämäntarinasta valottaa erityisen kiinnostavasti siirtymää perinteisestä patriarkaalisesta miesihanteesta perhekeskeiseen miehen malliin. Pohjalaisviljelijän elämäkerran tarkastelu paljastaa, että suojeluskuntalaisten ja moraalireformistien miesihanteet jaettiin myös yksilötasolla. Miehet ja naiset nähtiin aikaisempaa tasa-arvoisempina. Miehen ehdoton auktoriteetti kuitenkin säilyi perheissä, joissa myös sukupuoliroolit korostuivat entisestään.

## **Miesihanteen kietoutuminen valtion ja yhteiskunnan historiaan**

Sota ja väkivalta yhdistävät useita teoksen artikkeleita. Tarkastelussa ovat karoliinisotureiden, voutien sekä Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* mieskuvat. Mats Hallenbergin artikkelissa kuvaillaan voutien vallankäyttökulttuuria Ruotsin suurvaltaproessin aikana. Voutien väkivaltaisuus juonsi juurensa palkkasotilaisiin. Ville Sarkamon tarkastelemien karoliinisotilaiden soturiarvot nousivat puolestaan hegemoniseen asemaan Suuren Pohjansodan myötä. Sotaisat olosuhteet pitivät huolen, että väkivaltainen miesihanne pysyi vahvana varhaismodernissa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sodat ovat vaikuttaneet mieskuvaan vahvistaen aggressiivisuuden ja väkivallan piirteitä.

Sarkamon artikkeli karoliinisotureista ja Ville Kivimäen analyysi Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* paljastavat, että sotatantereelta nousevassa mieheydessä korostuivat ruumiillisuus ja teot. Karoliinien sotakulttuuri sekä *Tuntemattoman sotilaan* miesihanne korostavat toiminnallista, suoritusten kautta arvoaan saavaa miestä, joka asettaa henkensä alttiiksi urhoollisesti. Molemmista arvostusta saivat myös uhrautuminen ja kärsimys valtakunnan tai kansakunnan puolesta. Hallenbergin kuvaamien voutien väkivaltaisuus oli ennen kaikkea vallankäyttöä, joka kohdistui talonpoikiin.

Sota ja levottomat olot vaativat tietynlaista mieheyttä, mutta ihanteisiin sisältyy aina ristiriitaisia vaatimuksia. Teoksen artikkelit osoittavat, miten miesihanne on kietoutunut valtion ja yhteiskunnan historiaan ja on usein pitkänkin neuvottelun tulos. Seija-Leena Nevala-Nurmen esiin nostama suojeluskuntamieheys ei koskaan saanut hegemonista asemaa soturimieheyden avulla, vaan sen oli vastattava ympäristön muuttuneisiin vaatimuksiin. Anders Ahlbäckin asevelvollisuuskeskustelua tarkastelevassa artikkelissa tuodaan esille, miten monimutkainen kamppailu ja neuvottelu käytiin suomalaisen mieheyden militarisoinnista maailmansotien välisellä kaudella.

## Kunniallinen mies

Osa miesihanteiden vaatimuksista on pysynyt samankaltaisina vuosisadasta toiseen, toisten odotusten muuttuessa radikaalisti, mutta miten ihanteet edes riittävässä määrin täyttävä mies eroaa niitä laiminlyövästä miehestä. Yksi vastaus löytyy kunnian käsitteestä. Teoksen *Näkymätön sukupuoli* artikkeleiden esittelemiä miehiä yhdistää kunniallisuuden ja kunnollisuuden liittäminen oikeanlaiseen mieheyteen. Varhaismodernille miehelle kunnian säilyttäminen oli elinehto, joka liittyi niin juomatapoihin kuin kuninkaan palvelemiseen. Kunnian puolustaminen velvoitti myös miehen perhettä ja vaati toisinaan mieheltä aggressiivisuutta ja impulsiivisuutta. Karoliinisotilaan arvostus ja asema olivat riippuvaisia kunnian ja soturikunnian oli puolustettava myös 1500-luvun aatelisten. Kunniallisuus määritteli kirjoittamattomia sääntöjä oikeasta tavasta olla mies.

Modernisaation ja uudenlaisen miesihanteen myötä kunnian ja kunniallisuuden käsitteet ihannemiehen mittarina menettivät merkitystään. Kunnollisuudesta puhuttiin vielä 1800–1900-luvun taitteen työläisistä ja moraalireformisteista kertovissa artikkeleissa, mutta muuten modernin yhteiskunnan miestä siirrytään kuvaamaan moninaisimmin käsittein. Tämä ei tarkoita, että kunniallisuuden merkitys olisi täysin kadonnut. Se näkyy muun muassa sotilaskunnian asemassa suomalaisessa mieheydessä. Uudenlaisen miesihanteen yksi piirre oli individualismi. Östmanin kuvaama 1800-luvun lopun pohjalaisviljelijä jätti perheensä ja lähti yksin Amerikkaan. *Näkymättömän sukupuolen* päättävä Hanna Lindbergin analyysi yhteiskuntatieteilijä Heikki Wariksen kirjoituksista puolestaan osoittaa, miten individualismia vaadittiin miehiltä hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan.

Teos *Näkymätön sukupuoli* nostaa näyttämölle monenlaisissa asemissa ja tilanteissa eläviä suomalaisia miehiä. Vaikka teoksessa osoitetaan, että miesihanteen muotoutuminen on kietoutunut usein yhteiskuntaan ja homososiaalisiin yhteisöihin, olisi ollut kiinnostavaa lukea enemmän miehestä isänä ja puolisona jo ennen modernia aikaa. Kaiken kaikkiaan pitkä aikajänne sekä artikkeleiden tarkat analyysit ja kuvaukset miehistä eri tilanneyhteyksissä tekevät teoksesta ehdottomasti lukemisen arvoisen jokaiselle suomalaisesta mieheydestä kiinnostuneelle.

Kirjoittaja on projektitutkija ja Suomen historian tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.